

* Štiri bike muricedolske pasme prodajala bode kmetijska družba v Litiji 31. t. m. dopoludne ob 10. uri na dvorišču Oblakove gostilne.

Podučne stvari.

Nasledki „šnopsa“.

(Dalje.)

Žene njihove so jih večkrat milo prosile, da naj Plahtača in njegovo žganje pri miru pusté; včasih je taka prošnja pri posameznikih tudi nekoliko izdala, a le za nekoliko dni. Ko se pa stara skušnjava v enem ali drugem na novo izbudi, napoti se zopet v „šnopsarijo“, kjer se ga dobro nažuli, da pijan na dom pricinca. Se ve, da je morala uboga žena ob takih prilikah molčati, ako je hotela, da ni pričelo po nji padati. — V družinah teh delavcev pričelo se je najpreje pomanjkanje in nered kazati. Otroci bili so zanemarjeni, žene radi svojih mož vse zbegane, večkrat je pa vsem skupaj potrebnega živeža in obleke primanjkovalo, za kar vse se pa med Zalesčani skoraj nikdo dosta zmenil ni.

Tudi gledé vina je šlo pri Plahtaču vedno na slabše; poleg pravega naravnega vina nahajalo se je v Plahtačevem hramu tudi ponarejeno „Sternovo“ vino, katero je kot „šnops“ zdravju škodljivo in človeku preje, nego prava naravna kapljica um, pamet in blage čute zmeša.

Oglejmo sedaj še malo Plahtačevo štacuno.

V tej imel je precej veliko zalogo raznih potrebnih in nepotrebnih drobnarij. Zaleške gospodinje bile so zeló vesele, da bodo imele vsega potrebnega tako rekoč kar pred nosom na razpolaganje.

Prva, ki je bila v štacuno h Plahtaču kupovati prišla, bila je Podlipnjekova mati; žena kaj blagega značaja in zeló skrbna gospodinja. Ko si je žena za ta pot, kar je nameravala, uže nakupila in plačala, ter hotela oditi, pridrži jo Plahtač s sladkimi besedami še nekoliko časa, češ, da se kaj pomenita. Ubogala ga je. Med kaj prilizujenim govoričenjem skazoval ji je vse one predmete, katere ima Zalesčanom sploh v prid in korist v štacuni svoji na razpolaganje. Vidite, mati draga mi, tó le in tó-le bilo bi še za vas; pred vsem hvalil in priporočal je pa svojo kavo in sladkor. Podlipnjica se lepim besedam in sladkemu obnašanju Plahtača napram nje ni mogla zadosta načuditi. Prikupila je k prejšnjim rečem na to še funt kave in par funtov sladkora — za od časnih do časnih priboljšek sebi in možu svojemu. — Ko se ji je uže domov po opravkih mudilo in je Plahtač dalje več nadlegovati upal ni, dá ji v zavitek še malo sladkih „bobkov“ za otroke domú, nji pa natoči precej velik kozarček sladkega „kimljevca“. Pokusi ga, dopade ji in ga použije — brez skrbi. Posledica temu bila je, da je „sladki“ nevajeno mater Podlipnjekovo tudi dobro pogrel, iz početka oveselil, a pozneje pa tudi malo omamil.

Vsi otroci njeni pa bili so tudi „bobkov“ zeló veseli; vedno so mater potem nadlegovali, da naj gre v štacuno jih zopet kupiti.

Kar je Podlipnjica prvokrat pri Plahtaču v štacuni videla in slišala in kar se je z njo tamkaj godilo ter kako jo je gospod še slednjič z „bobki“ za male in pa s „sladkim“ postregel, pripovedovala je z neko radostjo vse svojim sosedinjam. Poslušale so jo kaj pazljivo ter bile zeló zadovoljne, da bodo sedaj vseh potrebnih reči si mogle v domačem selu nakupovati. Radovedne o vsem tem, kar jim je bila Podlipnjica ravnokar povedala, niso se mogle dosta več zdrževati; prepričati se je hotela vsaka posebej, kako je z novo štacuno in z njenim lastnikom. Več iz radovednosti nego iz potrebe hodile so druga za drugo prec prvi dan k Plahtaču ena to, druga drugo reč si kupit. Z enakim sladkanjem in dobrikanjem kot Podlipnjakovo mater, skušal je Plahtač vsako zaleško gospodinjo za-se pridobiti. „Sladki“ zdel se je pa vsaki kaj prijetnega okusa, kolikor njih ga je bilo prve dni pri novem štacunarji pokusiti dobilo. To svojo robo, katero je pod raznimi imeni imel v svoji štacuni na razpolaganje, hvalil in priporočal je nepokvarjenim in neskušnim Zalesčankam kot pravo zdravilo za to in ono bolezen; nekatere so mu prec verjele in so si koj po par flašk ali kimljevca, janeževca, vaniljca ali pa višnjevca itd. kupile; to pa brez vednosti svojih mož. Mislila si je vsaka taka: če mož sme v gostilni si z vinom svoje ude krepčati, zakaj bi tudi jaz brez njegove vednosti ne smela malo „sladkega“ tako-le zjutraj ali kadar si bodi, použiti. In tako je prišlo počasi, da je iz enoiste hiše mož v gostilni viuo (pozneje „šnops“) pil, žena pa doma „sladkega“ cukala. S tem pa ni rečeno, da so bile vse zaleške gospodinje enako lahkoverne in so se dale Plahtaču na limanice vjeti, bile so med njimi tudi kaj častne izjeme.

(Dalje prihodnjič.)

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

67.

Porcelan.

Med glinjeno robo zavzema porcelan prvo mesto. Porcelan ne prepušča vode, izredno je trd, prenaša hud ogenj in naglo premeno topline. Boje je čisto bele.

Porcelan so izumili Kitajci, in to uže v prastari dobi. Uže od nekdanj so Kitajci in Japonci izdelovali porcelan v tako dovršenih in ukusnih oblikah, da jih komaj morejo današnje najglasovitejše tvornice evropske dohajati. Izdelovanje porcelana v Kitaju je vzela država v svoje roke. Državna tvornica je imela biti azorom vsem poznejšim privatnim tvornicam. Cesarska ta tvornica je še dandanes na najboljšem glasu. Veliko je to tvorniško mesto, v katerem si služi kruh več tisoč delavcev. V prešlem stoletju je gorelo tu čez 3000 peči. Tudi privatnih tvornic je mnogo v Kitaju.

Kitajski porcelan je došel prvi pot v Evropo okolo 1500. l. Prinesli so ga Portugalci, ki so s Kitajem trgovali. Ker je ta roba ugajala, dovažali so je Portugalci vedno več. Lepše kitajsko posodje je bila izredna

redkost v zbirkah evropskih, zato so tako robo kedaj pa kedaj z zlatom odvagali. Avgust II. saski je dal pruskemu kralju za 48 kitajskih posod cel polk dragoncev. Veliko je čudo, da s porcelanom niso prinesli v Evropo tudi veščine, kako se izdeluje. Trdi se, da so Kitajci skrivali svoje znanje kot tajnost pred Evropejci, ali vidi se nam, da bi bili le-ti vendar tako prišli na sled tej tajnosti, samo da so imeli zato smisla in potrpežljivosti. Kitajci so vse svoje znanje in vso svojo veščino v knjigah popisali, zato imajo tudi posebno delo o porcelanu. Za nas je ta knjiga še dandanes zanimiva, ker nas podučuje, da so Kitajci prav lahko delali in oni isti material za porcelan jemali, kakor to mi danes delamo. V knjigi se ves ta postopek na dolgo in široko, ter popolno točno popisuje, in za boljše razumljenje je knjiga polna slik, kakor so to malo ne vse knjige kitajske.

Kitajci izdelujejo danes svoj porcelan prav tako, kakor so ga izdelovali pred več stotinami let. Oblika kitajskega posodja in risarije na njem so posebno ukusne, in da-si se ta ukus ne zлага z našimi nazori o lepoti, pa je vendar vsako kitajsko delo in vsaka risarija tako čisto in dosledno izvedena, da nam more biti kot uzor. Vse risarije na kitajskem porcelanu vselej so tako skladne, da je celotni utisek popolnoma ugoden, kar se več potov o risarijah na našem porcelanu ne more reči. V izdelovanju emaila niso mogli Evropejci Kitajcev do sedaj doseči.

Kedar so se v Evropi seznanili s kitajskim porcelanom, začeli so mnogi premišljevati, kako bi mogli sami izvesti robo, ki bi se mogla meriti s kitajsko. In prešlo je celih 2000 let, preden so prišli na sled tajnosti, ter so samostalno izumili porcelan. Najlepša fajansa, ki so jo v Delftu izgotavljali, zaostajala je še daleč za kitajskim porcelanom. Leta 1695 so si izmislili Francozi neko tvar, s katero so hoteli oponašati pravi porcelan. Bil je to tako nazivani „friteporcelan“, na videz jako podoben pravemu porcelanu, ali so mu manjkala vsa dobra svojstva njegova. Še le početkom osemnajstega stoletja se je posrečil Nemcem pravi porcelan. Nemški prirodoslovec Tschirnhausen je delal poskuse, kako bi razne koristne rude v saskej domovini svoji v obrt spravil, da s tem povzdigne blagostanje ljudsko. Vladar saski Avgust je ljubil sijaj in umetnost, in Tschirnhausen je poskušal, ne bi li mogel napraviti tako krasen porcelan, kakoršnega so do tle le s Kitaja dobivali, da tako ustreže želji vladarjevi. In videti je, da je Tschirnhausen v tem prilično uspeval. V Draždanih shranjujejo pet malih vrčev, o katerih velé, da jih je Tschirnhausen izdelal. Posode te so popolnoma bele, ali vendar še daleč zastajajo za pravim porcelanom.

V tem je Avgust saski izvedel za nekega Böttgera, o katerem je šel glas, da je alkemista, in zvabil ga je k sebi. Böttger je učil lekarništvo v Berlinu, ter se je tu naenkrat o njem raznesel glas, da umé zlato delati. Tega tako važnega moža je hotel kralj pruski sebi pridržati, ali Böttger je pobegnil iz zapora v Sasko. Vladar saski je bil te misli, da Böttger res umé zlato delati, in

ni ga hotel izročiti pruski vladi, ko ga je nazaj zahtevala.

Böttger sicer ni umel zlata delati, ali se je vendar hvalil, kakor da ga umé. Potrosil je mnogo novcev kneževih, ali zlata ni mogel narediti. Hoteli so mu tajnost z lepa ali z grda izmamiti, in kedar mu je bilo uže preveč, nameraval je 1703. l. pobegniti v Beč, kamor so ga z velikimi obljubami vabili. In to je bilo krivo, da so ga sedaj deli pod strogo nadzorstvo.

Böttgeru so postavili kot glavnega nadzornika Tschirnhausena. Ko je le-ta sprevidel, da je Böttger jako nadarjen in sposoben mož, tedaj ga je pred kot ne začel napotovati na to, naj ne slepi ljudi, ampak preiskuje, kako bi se dal porcelan delati. Böttgera so poslali najpreje v Albrechtsburg pri Meissenu, 1706. l. pa so ga zaprli v Königstein, in leto pozneje v Draždanih. Imeli so ga vedno v strogej zaprtiji in pod stražo, a vladar mu je dajal obilo vsega, česar je potreboval za svoja raziskovanja. Böttger je mnogo poskušal, in čez nekaj let, ko mu je v roke prišla bela glinja, ki so jo kopali pri Aue-u blizu Schneeberga, posrečilo se mu je napraviti porcelan. Ta bela glinja je bila čista porcelanka. Našel je jo kovač Schnorr. V onem času so si lase posipali z belim prahom, in ostroumni Schnorr je začel premišljevati, kako bi mogel svojo prst kot prašek za lase prodajati. On je to prst očistil in dobro izpral, posušil in potem ceneje prodajal, kakor se je prodajalo pšenično brašno. Taka prst je prišla v roke tudi Böttgeru, in iz nje je naredil porcelan. Svoj izum je 1709. l. objavil vladarju. Priznal mu je sedaj, da zlata ne umé delati, kakor se je hvalil do sedaj. Vladar mu je vse poprežno sleparenje odpustil.

Leto popreje je umrl Tschirnhausen, ter ni dočakal Böttgerjevega uspeha. Kedar se je vladar prepričal, da je izum na toliko napredoval, da se morejo kitajski izdelki v vsem oponašati, priredil je 1710. l. Albrechtsburg pri Meissenu kot tvornico za izdelovanje porcelana. Böttgerja je bogato nadaril in povzdignil v baronstvo, ali je vendar ostal pod strogim nadzorstvom, da ne bi komu svoje tajnosti odkril. Tudi sama državna tvornica je bila vsakemu tujcu nepristopna. Velika vrata in mostovi, ki so se dali vzdigovati, zabranjevali so vsakemu vhod, in uradnikom je bilo pod ostro kaznijo zabranjeno česa izdati iz tvornice. Böttger je umrl 1719. l. v velikem siromaštvu, ker je s svojim razsipnim življenjem vse zapravil.

S prvega je delala tvornica v Meissenu samo po kitajskih uzorcih, ter je v oponašanju tako daleč dospela, da najboljši poznavalci niso mogli razpoznati meissenskega porcelana od kitajskega. Malo po malem je začela tvornica izdelovati tudi kipe, cvetje in drugo temu tako, katere izdelke so najizvrstnejši umetniki modelovali in bojadisali. Krasne in ukusnete umetnine plačujejo danes veliko draže, kakor v onem času, ko so jih izdelovali. S početka je tvornica dajala le malo dobička, delalo se je največ za vladarjev dvor. Leta 1732 je delalo v tej tvornici uže več kot 738 ljudi.

Vkljub vsi pazljivosti, da jim se tajnost ne izdá, dogodilo se je vendar, da je nek delavec, ki je napotjen v ves ta postopek, odšel v Beč, kjer so 1718. l. postavili drugo evropsko tvornico za porcelan. Kmalu so nastale še druge tvornice po Nemškem, ali nobena ni dosegla meissenske. Na Nemškem je to še dandanes najboljša tvornica.

Na Francoskem so začeli porcelan izdelovati okolo 1740. l. Ali v vsi zemlji niso mogli oslediti porcelanke, in ker so jo morali s tujega dovažati, niso mogli svojih izdelkov tako ceno prodajati kot drugi.

Nekega dné je iskala žena siromašnega brivca s Šent Irieux-a pri Limoges-u glinje za domačo potrebo, pa je našla masten kamen in prinesla ga možu. Sluteč ta, da ima nekaj vrednostnega, nesel je kamen lekarniku v Bordeaux, ki je koj spoznal porcelanko. In tako so našli bogate plasti porcelanke. To je bilo 1765. l., in 1774. l. je uže velika tvornica v Sèvres-u pri Parizu izdelovala mnogo krasnega porcelana. Tudi po drugih zemljah so jeli postavljati tvornice, ki so podelovale domačo porcelanko. Porcelan, ki so ga delali pred več kot sto leti boljše tvornice, bil je tako ukusne oblike in krasnih slikarij, da ga ni danes lepšega ne delajo.

Med vsemi tvornicami, katere še danes delajo, gré prvo mesto tvornici v Sèvres-u, in za njo koj meissenski. Tvornica v Sèvres-u je imela vedno za upravitelje izvrstne umetnike. Njihovi proizvodi se odlikujejo z osobito nježnimi bojami, katere si prirejajo na poseben način, ki ga nikomur ne povedó. Temu pripomaga še fini ukus, ki je Francozom prirojen. Na poslednji razstavi pariški 1878. l. je razstavila ista tvornica umetnine prve vrste.

68.

Ajda.

Vse najglavnejše krušne biline je našel človek v jedni bilinski familiji, v familiji trav. V njihovem zrnju je združila priroda vse redilne stvari, katerih človek za svoj obstanek potrebuje. Pa tudi druge biline imajo v pojedinih svojih delih slično hrano, ali nikdar nimajo te stvari takih svojstev, da bi od njih mogli napraviti tako lep in téčen kruh, kakor od žitaric. In zato mora človek to bilinsko hrano drugače prirejati, drugače se ž njo hraniti. Vendar je še nekoliko bilin, katere moremo krušne biline imenovati, ker od njih dobiva človek moko. Ako ta moka tudi ni vselej najprikladnejša za peko kruha, vendarle v mnogih krajih kot hrana zamenjuje kruh. Med temi bilinami uspeva ena tudi v naših krajih, dočim vse ostale rasto samo v vročem pasu. Naše najglavnejše žitarice širijo se po zmernem pasu, in samo rižo in koruzo nahajamo tudi po vročih krajih. In prav tu, kjer nas ostavljajo naše najglavnejše žitarice, pojavlja se cel kup drugih krušnih bilin.

Ajda je tista naša krušna bilina, ki ni v nikakem sorodstvu s pravimi žitaricami. Njena rojakinja je „navadna kislica“ ki se dobiva po naših livadah in pašnikih, in jo deca rada zveči. Obe bilini ste z jedne fa-

milije, in zato pokazujete v stebalu; v perju, v cvetju in v plodu veliko sličnost.

Kakošno je zrnje ajdovo, to vé vsak. V ajdovem zrnju je množina redilnih stvari, ki ne zaostajajo za onimi v pšeničnem ali rženem zrnju, in zato ima ajda v mnogih krajih kot krušna bilina veliko vrednost. Moka ajdova je prav tako redilna kot pšenična. V njej je često preko 10 postotkov beljakovine, in preko 60 postotkov škroba in sličnih stvari. Beljakovina v ajdovi moki se razlikuje znamenito od pšenične. Najglavnejša beljakovina v pšeničnej moki je lepilo, in prav to lepilo nareja raztegljivo testo, brez njega ne bi se mogel speči lep, visok pšeničen kruh. V ajdovej moki ni lepila, v njej je neka druga vrsta beljakovine, ki nas spominja beljakovine v grahu, v leči, v bobu i. t. d. Beljakovino to nazivajo v znanosti „gluten-casein.“ Ker nima ajdova moka gori omenjenega lepila, zato se ne more z ajdove moke napraviti raztegljivo testo. Vsak vé, da ajdovi hlebci so nizki. Ali to nič ne dé, ajdov kruh je téčen in okusen, ako ga zna gospodinja peči. Posebno dobri so tudi ajdovi žganci, se vé da, ako jih zná kuharica kuhati, vzlasti pak, če so z maslom politi in s tropinjami posuti. Kako je naš Vodnik zapel v „Zadovoljnem Krajncu“?

„Na žgancih tropinje
Pa kislega zelja,
Bob, kaša, vse mine,
Ko pridem od dela.“

Vrednost ajde ni pač v njeni redilnosti, ker bi jo v tem mogle lahko zameniti naše žlahne žitarice.

(Konec prihodnjič.)

Naši dopisi.

Iz Ljubljane. — Deputacija kranjskega deželnega odbora ^{selata} pred cesarjem. Deputacija kranjskega ^{poslunkar, in} deželnega odbora ⁱⁿ obeh državnih poslancev za Gorenjsko ⁱⁿ in župana kranjskega mesta, ^{selata} bila je ta ponedeljek pri Njegovem Veličanstvu milostivo v avdijenci sprejeta. Vodja deputacije, poslanec dr. Poklukar, imel je priliko, po predstavljeni članov deputacije, po kranjskem deželnem odboru sestavljeno, stvarno in nadrobno utemeljeno prošnjo za milostivo privolitev daljnega obstanka državne nižje gimnazije v Kranji z nekaterimi gorkimi besedami Najvišjemu oziru priporočiti. — V drugič podani mu priliki besedo poprijeti, pa je govornik porabil v to, osvetiti na kratko posebne, pri kranjski gimnaziji in v slovenskih pokrajinah obstoječe razmere, izrekoma naglašati, da je v vseh slovenskih pokrajinah veliko pomanjkanje duhovščine, jezikov zmožnega uradniškega in zdravniškega osebja, da se tedaj na te dežele nikakor ne more prilegati na zvon obešena beseda o duševni reprodukciji in pa o duševnem proletarijatu. — Posebni namen kranjske gimnazije pa je v tem, da bi se preprečilo prenapolnenje ljubljanske gimnazije. Odprava kranjske gimnazije stori toraj potrebno ustanovo mnogo dražje druge gimnazije v Ljubljani, zato bi se uže s stališča